

RÉKASINÉ ADAMKÓ Adrienn

DOI: 10.15170/DIKE.2019.03.01.09

PhD-jelölt

PTE ÁJK

Az örökbefogadás bírósági gyakorlata (1953–2014)

The Judicial Practice of Adoption (1953–2014)

The Act on Marriage, Family and Guardianship, which came into effect on January 1, 1953, was a milestone in the adoption legislation compared to the proposal of the Hungarian Private Law Code. It institutionalized the fate of orphans and half-orphans of world wars, and the specific purpose and desire of families without children, because by suppressing the former primary inheritance goal, it provided the child with proper education and care in the adoptive family. When the adoption contract was terminated, the legislator gave the guardianship authority the power of further authorizing adoption. The legal institution of secret adoption, which came into effect in 1974, created conditions for discreet adoption (incognito) so the adoptee's "new" life and integration could be as harmonious as possible. In my study, I present the innovations of the Family Act, compared to the Proposal of the Private Law Code of Hungary, with the addition of judicial practice. My publication also reveals how the adopted child and the adoptive person were in a better position.

Keywords: *purpose of adoption, judicial reinforcement, guardianship authority, active and passive adoption capacity, double inheritance law, adoption contract, legal effects of adoption, adoption of children communally*

1. Bevezetés

Tanulmányomban az első magyar családjogi törvénykönyv (a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény, a továbbiakban: Csjt.) örökbefogadási rendelkezéseit ismertetem a bírói joggyakorlat valamint a levéltári források tükrében. Publikációm első részében az 1928. március 1. napján, a Képviselőház elé terjesztett Magyarország Magánjogi Törvénykönyvének Javaslat (a továbbiakban: Mtj.) adoptációra vonatkozó rendelkezéseit röviden tekintem át, mivel ezen időszak jogi szabályozását e folyóiratban megjelent tanulmányaimban korábban már bemutattam. Írásom második felében az Mtj. által ismertetett szabályozással ellentétes – a gyámhatóság engedélyezésén alapuló – Csjt. örökbefogadási szabályait ismertetem a polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény hatálybalépéséig, azaz 2014. március 15. napjáig a teljesség igénye nélkül, tekintettel a terjedelmi korlátokra valamint arra, hogy a korszak gazdag szakirodalmát már szintén feldolgoztam.¹ Az elmélet mellett az 1953 – 2014 közötti bírói joggyakorlatot, valamint a korábbi tanulmányaimban elkezdett levéltári kutatómunkát folytatva a

¹ A témával többek között BACSÓ Jenő, BEKE – MARTOS Judit, BÉNYEY Noémi, CSIKY Ottó, FILÓ Erika, GÁL Dezső – NYÁRÁDY László, HEGEDŰS Andrea, NIZSALOVSKY Endre, HEGEDŰS Andrea, JOBBÁGYI Gábor, KATONÁNÉ PEHR Erika, KÖRÖS András, PAP Tibor, ROZSOSNÉ ORBÁN Krisztina, SZEIBERT Orsolya, WEISS Emília műveiben részletesen foglalkozott.

Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltárának forrásait is példaként szemléltetem. Céлом, hogy e két szabályozás összehasonlításával az örökbefogadási eljárás azonosságait illetve különbözőségeit megállapítsam.

2. Az előzmények²

A 19–20. század fordulójának magánjogi kodifikációs törekvései sikertelennek bizonyultak, miután a tervbe vett kódex országgyűlés elé terjesztett javaslatának törvényi elfogadása 1928-ban elmaradt. A korszak jogösszefoglaló tudományos művei közül különösen figyelemre méltó *Meszlény Artúr* egyetemi tanár 1931-ben írt Magyar Magánjog I. című műve, amely úgy egészítette ki *Márkus Dezső* századforduló éveiben kiadott Magyar magánjog c. művét, hogy annak alapját már az Mtj. képezte. E mű pontos képet adott arról, hogyan alakult az adott szokásjogi intézmény a bírói jogban, és arra tekintettel a kodifikátorok milyen álláspontot alakítottak ki. A módszer közvetett hatása abban állt, hogy segítette a törvényként el nem fogadott ún. kodifikálatlan kódex tartalmának mindennapi jogéletbe való átvételét.

Börcsök Andor a Magyar jogi lexikon hasábjain az örökbefogadás fogalmát a következőképpen határozta meg: „(...) a szülő és gyermeke között létező és a vérségi leszármazáson nyugvó, természetes kapcsolatot utánzó jogintézmény”.³ A házasságon kívül született gyermek törvényesítésének egyik eszközeként is szabályozta az Mtj. az örökbefogadás intézményét, kimondta, hogy a házasságon kívüli gyermek örökbefogadása nem gátolja az örökbefogadott törvényesítését. Az örökbefogadás érvényes létrejötte feltételeként azt kívánta meg, hogy a leendő örökbefogadó szülő nagykorú legyen, ne legyen ivadéka,⁴ és legalább tizenhat év korkülönbség álljon fenn az örökbefogadó szülők és örökbefogadott között. Az igazságügyminiszter különös méltánylást érdemlő esetben megerősíthette a szerződést akkor is, ha az örökbefogadónak vérszerinti ivadéka volt, vagy ha a korkülönbség kelléke hiányzott, de ebben az esetben is az örökbefogadottnak legalább tizenkét évvel fiatalabbnak kellett lennie az örökbefogadónál. Házastársakat kivéve többen ugyanazt a személyt nem fogadhatták örökbe. Az örökbefogadáshoz való hozzájárulás tekintetében a kódex különbséget tett törvényes és házasságon kívül született gyermek között, ugyanis kiskorú törvényes gyermeket csak szüleinek, kiskorú házasságon kívüli gyermeket csak anyjának beleegyezésével lehetett örökbe fogadni. Házastárs csak házastársának beleegyezésével fogadhatott örökbe és volt örökbefogadható, kivéve, ha a házastársak ágytól és asztaltól való különélését rendelte el a bíróság.⁵ Aktív örökbefogadási képessége a teljeskorú és önrendelkezési joggal bíró magyar állampolgárnak volt. Passzív örökbefogadási képesség⁶ kiterjedt a nagykorú személyre is, aki maga vagy meghatalmazott útján köthette meg a szerződést. 1867 óta a magyar

² Lásd RÉKASINÉ ADAMKÓ, Az örökbefogadás Magyarországon 1946 előtt 72–93.; RÉKASINÉ ADAMKÓ, Aki megment egy életet 94–114.

³ BÖRCSÖK, Örökbefogadás 753.

⁴ Ivadék alatt a lemenő rokont kellett érteni.

⁵ A házassági jogról szóló 1894. évi XXXI. törvénycikk (Ht.) 76. §, 78–79. szakaszaira alapított abszolút bontó okok esetében a bíró ezt a kibékülés megkísérlése céljából hivatalból rendelte el, illetve csak akkor mellőzhette, ha a kibékülésre nem látott eredményt. A Ht. 80. §-a, azaz a relatív bontó okok esetében a bíróság mindenkor köteles volt elrendelni a különélést, melynek időtartama 6 hónap és egy év között mozoghatott. Lásd bővebben: HERGER, A nővételtől az állami anyakönyvezetöig 188–189.

⁶ Azt jelentette, hogy ki válhat örökbefogadottá.

királyi igazságügyminiszter erősítette meg a szerződéseket⁷, mely nem jelentett érvényességi feltételt, csupán konstitutív jellege tanúsította, hogy a szerződés a felek akaratából kötött, az alaki és az anyagi jogszabályoknak megfelelt. Az örökbefogadó szerződés az igazságügyminiszteri megerősítéssel lépett hatályba mind kiskorú, mind nagykorú örökbefogadott esetében, melyet a miniszter rendeleti formában adott ki. Az örökbefogadó szerződést mint közokiratot az örökbefogadónak az örökbefogadandóval kellett megkötnie. Az igazságügyminiszter a megerősítést csak akkor tagadhatta meg, ha az örökbefogadásnak valamely törvényes kelléke hiányzott, vagy ha a feleknek a körülményekből nyilvánvaló akarata a valóságban nem családjogi viszony alapítására irányult. Az örökbefogadás legfontosabb joghatásaként megszűnt az örökbefogadott vérszerinti szüleinek szülői hatalma; kiskorú örökbefogadott gyermek esetén a vérszerinti szülő személyes érintkezési joga fennmaradt, melyet a gyámhatóság szükség esetén – a gyermek érdekében – korlátozhatott, elvonhatott. Az örökbefogadással az örökbefogadott az örökbefogadó törvényes gyermekének jogállásába lépett. Akit házastársak fogadtak örökbe, azt a házastársak közös törvényes gyermekének jogállása illette meg (közösgyermekké-fogadás). Közösgyermekké-fogadás volt az is, ha az egyik házastárs a másik házastárs gyermekét fogadta örökbe, kivéve, ha a feleség fogadta örökbe férjének házasságon kívül született gyermekét. Az örökbefogadó szerződéssel az örökbefogadó, közösgyermekké-fogadás esetében a férj saját családi nevét átruházhatta az örökbefogadottra.

A magyar jogban az örökbefogadásnak az örökössé tétel volt a legjelentősebb célja. Az örökbefogadó halála után az örökbefogadott gyermek egyenlő jogi szempont alá esett az örökbefogadó leszármazóival, őt törvényes örökösödési jog illette meg.⁸ Az örökbefogadott gyermek csak a vele szerződő örökbefogadó szülők irányában nyert jogokat, öröklési joga csak arra a vagyona terjedt ki, amely az örökbefogadó szülők hagyatékához tartozott.⁹ A kötelesrész tekintetében a jogszabály kimondta, hogy a kötelesrészre jogosult leszármazó kötelesrésze az örökbefogadás által sem sérthető, és ennél fogva az örökbefogadott gyermek a korábban született törvényes gyermeket illető kötelesrész arányának meghatározásánál számításba nem vehető, jöllehet az ő öröklési joga a törvényes gyermekével egyenlő volt.¹⁰ Az örökbefogadás kihatott az örökbefogadott ivadékaira is, azonban nem hatott ki az örökbefogadó rokonaira. Az adoptáció sem az örökbefogadottak között, sem ők és egymás törvényes gyermekei között rokonsági köteléket és ennek következtében törvényes öröklést nem állapított meg.¹¹ Az örökbefogadott után az örökbefogadó nem örökölhett, tehát az örökbefogadás folytán az örökbefogadó szülők után egyoldalú jog keletkezett az örökbefogadott javára.

Az örökbefogadó szerződésben az örökbefogadott gyermek édesapja (törvényes képviselője) nem mondhatott le mindazon kötelezettségekről, amelyek őt mint apát terheltek, mert a természetes szülőnek a más által örökbefogadott gyermeke iránti kötelezettségei az örökbefogadás ténye dacára is fennmaradtak.¹² Az örökbefogadott gyermek tartásra volt jogosult, vérségi

⁷ BÖRCSÖK, Örökbefogadás 755.

⁸ FABINYI, Magyar Magánjog mai érvényében 67.

⁹ FABINYI, Magyar Magánjog mai érvényében 67.

¹⁰ FABINYI, Magyar Magánjog mai érvényében 501.

¹¹ FABINYI, Magyar Magánjog mai érvényében 67.

¹² BÖRCSÖK, Örökbefogadás 757.

összeköttetésen alapuló minden joga fennmaradt (öröklés, tartás és nevelés iránti igénye), mivel az örökbefogadás nem szüntette meg a vérségi kapcsolatot és az ezen alapuló öröklési jogot. A joggyakorlat nemcsak azt mondta ki, hogy a törvényes gyermek köteles vagyontalan és keresőképtelen szüleit eltartani, hanem azt is, hogy az örökbefogadott gyermek is köteles örökbefogadó szüleit eltartani, így megeshetett, hogy az örökbefogadott gyermeknek kétfelé kellett tartást fizetnie. Ugyanakkor az örökbefogadó szerződés nem szüntette meg a vérszerinti szülő tartási kötelezettségét, csak a tartási kötelezettség sorrendjét változtatta meg, ugyanis elsősorban az örökbefogadó lett tartásra kötelezve, ha pedig a tartást az örökbefogadó nem teljesítette vagy az örökbefogadási jogviszony megszűnt, a kötelezettség ismét a vérszerinti rokonokra hárult. Az örökbefogadást – kétoldalú jogügylet révén, a szerződésre nézve érvényes korabeli jogszabályok szerint – egyoldalúan fel nem bonthatták.

Két kivételes megszűnési okot azonban szabályozott az Mtj., melyekben az örökbefogadás hatálya a törvény erejénél fogva megszűnt. Az egyik esetben az örökbefogadó az örökbefogadás fennállása alatt – a törvény tilalma ellenére – kötött házasságot az örökbefogadottal vagy annak ivadékával, akire az örökbefogadás kihatott, melynek következtében az örökbefogadás a házasságkötéssel a házastársak között megszűnt (hiszen ugyanazon személyek között egyidejűleg nem állhatott fenn házastársi és szülő-gyermek viszony). A másik kivételes esetben az örökbefogadó saját házasságán kívül született gyermekét fogadta örökbe és őt később törvényesítette (ekkor az örökbefogadás a törvényesítéssel szűnt meg). Az örökbefogadás szerződéssel való felbontásáról is rendelkezett az Mtj., melyhez szintén igazságügyminiszteri megerősítésre volt szükség, ugyanazon alaki, anyagi kellékek vonatkoztak rá, mint az örökbefogadó szerződés megkötésére. A felbontó szerződést az örökbefogadónak az örökbefogadottal kellett megkötnie, amelyet jóváhagyás miatt be kellett mutatni a gyámhatóságnak. A gyámhatóság az összes körülmény figyelembe vétele mellett döntötte el, hogy a felbontás a kiskorú érdekeinek megfelel-e, rá nézve előnyös-e. Ha a gyámhatóság a felbontó szerződést jóváhagyta, ezt követően az igazságügyminiszterhez terjesztette fel megerősítés céljából, aki, ha annak törvényes feltételei és kellékei fennálltak, megerősítette. Az örökbefogadó szerződés bírói felbontását az Mtj. is szabályozta, ha az örökbefogadott vagy az örökbefogadó olyan cselekményt követett el, amely miatt a szülő ivadékát vagy az ivadék szülőjét kitagadhatta, vagy pedig, ha az örökbefogadott vagy az örökbefogadó az örökbefogadással járó kötelességeit szándékos magaviseletével egyébként oly súlyosan megsértette, hogy emiatt az örökbefogadás fenntartása a másik félre nézve elviselhetetlenné vált. Az örökbefogadás a felbontó ítélet jogerőre emelkedésének napján a felek között megszűnt. A felbontás az örökbefogadott ivadékaira akkor hatott ki, ha ahhoz ők is hozzájárultak. Az örökbefogadás megszűnése után az örökbefogadott és ivadékai nem viselhették tovább az örökbefogadó családi nevét, kivéve a közös gyermekké fogadás esetét, ha az örökbefogadást az egyik házastárs halála után szerződéssel bontották fel.¹³

¹³ Lásd továbbá a korszak magánjogi irodalmából GAÁR, Az örökbefogadásról című művét (1898).

3. A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény örökbefogadásra vonatkozó rendelkezései a bírói joggyakorlatban

Az 1960-as és 1970-es években csaknem mindenütt az örökbefogadás szabályainak részleges vagy teljes újrászabályozása volt megfigyelhető.¹⁴ A 20. századi fejlődési tendenciáit a világháborúk következtében maradt rengeteg hadiárva, illetve a század második felében a szocialista jogelmélet dogmatikája határozta meg. Magyarországon gyakran változó, fejlődő jogintézmény lett az örökbefogadás, melynek szabályait 1960-ban, 1977-ben, 1986-ban, 1990-ben és 1995-ben lényegesen módosították,¹⁵ nem utolsósorban a bírói joggyakorlat által gazdagított jogelvekkel.

Az 1945 utáni családjogi kódexek megalkotásától kezdődően következetesen az örökbefogadás elsődleges céljaként az örökbe fogadott kiskorú részére biztosított családi környezetet és családi nevelést fogalmazták meg.¹⁶ Az 1953. január 1-jén hatályba lépett Csjt.-ben megfogalmazott örökbefogadási cél nemcsak az volt, hogy a gyermek megfelelő nevelésben és gondozásban részesüljön, hanem az is, hogy a szülő-gyermeki kapcsolat alapján az idős örökbefogadó is támaszt, gondoskodást kapjon.¹⁷

A Csjt. szerint csak teljesen cselekvőképes, nagykorú személy lehetett örökbefogadó.¹⁸ A gyámhivatal a leendő örökbefogadó szülő otthonában környezettanulmányt készített, igazolást kért az örökbefogadó(k) jóvedelméről, továbbá orvosi igazolást is megkövetelt arról, hogy az örökbefogadó szenved-e valamilyen betegségben (például TBC). (Lásd melléklet: 1. ábra)

A Csjt. megszüntette az örökbefogadás szerződéses formáját és az adoptáció gyámhatóság általi engedélyezését szabályozta.¹⁹ A törvény 48. §-a szerint az örökbefogadás érvényes létrejöttéhez két feltétel együttes fennállására volt szükség: az egyik a szülők és az esetleges házastárs megegyezése, a másik pedig a gyámhatóság - *konstitutív hatályú* - engedélyezése. (Lásd melléklet: 2. ábra)

A Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltárában Pécs Város II. kerületéből 1965 és 1966 között áttekintettem 17 örökbefogadási ügyet, melyek közül egy nemzetközi adoptáció, tizennégy házastárs általi, egy nagyszülők általi valamint egy nevelőszülő általi örökbefogadás volt. Ezen örökbefogadást engedélyező határozatok rendelkező része tartalmazta azt aényt, hogy a gyámhivatal az örökbefogadást engedélyezte, rögzítette az örökbefogadott gyermek új családnevét, továbbá rendelkezett arról, hogy ezen iratot a gyámhivatal megküldi Pécs Város Anyakönyvi Felügyelőjének abból a célból, hogy az örökbefogadó szülőket vérszerinti szülőként anyakönyvezzék. Az indoklás tartalmazta a tényállás rövid leírását, valamint azt a rendelkezést, hogy „(...) a fentiekre tekintettel az örökbefogadást az 1952. évi IV. törvény 48. §-a alapján engedélyezem” vagy „(...) tekintve, hogy a kiskorú megfelelő ellátása és helyesirányú nevelése az örökbefogadó által a jövőben is biztosítottnak látszik, ezért az 1952. évi IV. törvény 48. §-a alapján az örökbefogadást engedélyezem”. (Lásd melléklet: 3. ábra)

¹⁴ CSIKY – FILÓ, Magyar Családjog 204.

¹⁵ BEKE–MARTOS, Az örökbefogadás – jogtörténeti megközelítésben 18–23.

¹⁶ KÖRÖS, A családjog kézikönyve 446.

¹⁷ BH 2000. 60.

¹⁸ Csjt. 47. § (1)

¹⁹ KÖRÖS, A családjog kézikönyve 446.

Akarathiány esetén nem jöhetett létre egyezés a felek között. Ezért például akarathiány okából súlyos tévedésre alapítottan megtámadható volt az örökbefogadás olyan esetekben, amikor a csecsemőkorban örökbefogadott gyermekről csak később derült ki, hogy született és gyógyíthatatlan elmebajban szenved. Ugyanis, ha az örökbefogadási nyilatkozat hatálytalanítása iránt indított perben a bíróság megállapította, hogy a szülők akaratmegegyezése hiányzott, ezzel megdőlt a gyámhatóság jogot keletkeztető határozatának alapja is, tehát nem volt érvényes örökbefogadás.²⁰ Az örökbefogadást az örökbefogadó jogutódai is megtámadhatták, ha az örökbefogadó saját megtámadási szándékát is kétségtelenül kifejezésre juttatta és e szándékát csak azért nem valósította meg, mert abban akadályozva volt. Az örökbefogadó jogutódainak kellett bizonyítani a megtámadási szándékot és az akadályozás tényét is (például megindította a pert, de időközben jogerősen elítélték az örökbefogadottat).²¹

A bíróság döntésében kimondta, hogy az örökbefogadás engedélyezéséhez szükséges szülői hozzájárulás ítélettel nem pótolható, mivel a családi viszonyokat nem a polgári törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: Ptk.), hanem a Csjt. szabályozta. Az örökbefogadás engedélyezéséhez szükséges nyilatkozat – amely a gyermekkel való családi kapcsolat megszűnését eredményezte – a szülő legszemélyesebb jogának számított. A Csjt. ezért olyan rendelkezést, amely lehetővé tette volna, hogy a szülői hozzájárulást a bíróság ítéletével pótolja, nem tartalmazott.²² A törvény később feljogosította a gyámhatóságot arra, hogy a gyermek érdekében az örökbefogadást a szülő hozzájárulása nélkül is engedélyezze. Ezt a jogi lehetőséget a Csjt. 1986. évi módosítása kizárta, ugyanis a szülőt csak akkor lehetett ettől a jogától megfosztani, ha a szülői felügyeleti jogát a bíróság megszüntette vagy egyéb, törvényben meghatározott körülmény merült fel, amelynek alapján mellőzhető volt a szülői hozzájárulás. A Csjt. 1990. évi módosítása a titkos örökbefogadások körét kibővítette az örökbefogadhatónak nyilvánítás jogintézményével.²³

Az örökbefogadás céljának egyenes következménye volt, hogy a Csjt. kizárta a nagykorú személy örökbefogadását, akinek esetében már nem valósulhatott meg a családi nevelés.²⁴ Ez pedig magában foglalta azt is, hogy a szülői felügyeleti jog az örökbefogadás folytán minden esetben átszállt az örökbefogadóra,²⁵ tehát megszűnt a nem teljes hatályú (*adoptio minus plena*) örökbefogadás.²⁶

A Csjt. 1974. évi módosítása azt kívánta elősegíteni, hogy az örökbe fogadott gyermek beilleszkedése minél harmonikusabb legyen, ezért általánossá tette a titkos örökbefogadás intézményét, mely szerint a szülő úgy járult hozzá gyermeke örökbefogadásához, hogy az örökbefogadó személyét és adatait nem ismerte. A vérszerinti szülő ezen nyilatkozatát nem vonhatta vissza. A gyermek képviseletéről, szükség esetén intézeti elhelyezéséről az örökbefogadás hatálybalépéséig a gyámhivatal gondoskodott. A vérszerinti szülő nem kapott értesítést gyermeke örökbefogadásáról, ahogy az arról rendelkező döntést sem támadhatta meg.

²⁰ P.K. 795/23. sz., BH. 1961.4.; BALOGH – ERDŐS – GÉCZY, Polgári Jogi Döntvénytár 383–384.

²¹ Legf. Bír. Pf. V. 24.128/1954. sz., B. H. 1955/5 sz. 845.; BALOGH – ERDŐS – GÉCZY, Polgári Jogi Döntvénytár 384–385.

²² BH 1992/1.28., JUHÁSZ, Polgári Elvi Határozatok 501–502.

²³ KATONÁNÉ PEHR, Örökbefogadás, <http://ijoten.hu/szocikk/orokbefogadas> 2018.

²⁴ CSIKY – FILÓ, Magyar Családjog 204.

²⁵ KÖRÖS, A családjog kézikönyve 446.

²⁶ CSIKY – FILÓ, Magyar Családjog 204.; Lásd továbbá DELI, Kinek az érdeke? 31–35.

Az örökbefogadott gyermeknek a Ptk. 1977. évi módosításáig kettős öröklési joga volt: vérszerinti rokonai, valamint örökbefogadói és azok rokonai után úgy örökölt, mint az örökbefogadók vérszerinti gyermeke. Az örökbefogadott és a vér szerinti rokonai közötti törvényes öröklési kapcsolat szempontjából az örökbefogadás titkosságát az örökhagyó halálakor hatályban lévő családjogi rendelkezések alapján kellett megítélni. A bíróság megállapította, hogy Ptk. 618. §-a alkalmazásában csak a Csjt.-ben taxatív felsorolt örökbefogadás tekinthető titkosnak. Az 1978. évi 2. tvr. 8. §-a szerint az öröklési jogviszony tekintetében a nyílt örökbefogadások „titkosnak” minősültek, ha az örökbefogadottat újra anyakönyvezték és szülőként az örökbefogadókat jegyezték be. Az örökbefogadást szabályozó Csjt.-t és az öröklési jogi szabályokat az 1987. évi 11. tvr. hozta összhangba, és 1987. szeptember 1-jei hatállyal az 1978. évi 2. tvr. 8. §-át úgy módosította, hogy a Ptk. 618. § alkalmazásában titkosnak a Csjt. szerint is titkosnak minősített örökbefogadás tekinthető. Így az öröklési jogvitát az örökhagyó halálakor az adott jogviszony keletkezésének időpontja szerint hatályos anyagi jog (Ptk. öröklési jogi) szabályai alapján kellett elbírálni. A 618. § alkalmazásában pedig titkos örökbefogadásnak a Csjt. 48. §-ában meghatározott esetek minősültek. Az örökbefogadás által a gyermek kivált vér szerinti családjából és új családi jogállást nyert az örökbefogadó családjában, mely rokoni kapcsolatot jelentett az örökbefogadó és annak rokonaival. Ezzel párhuzamosan az örökbefogadott gyermeknek a vér szerinti családjával való jogi kapcsolata megszűnt, amely alól szűk körben tett a jogszabály kivételt (Csjt. 51-52. §-ok). Így az öröklési jog az örökbefogadott számára – nyílt örökbefogadás esetén – kettős öröklési jogot biztosított. A Ptk.-nak az 1977. évi IV. törvénnyel beiktatott új 618. §-a vezette be az öröklési jogban a titkos örökbefogadás fogalmát, amely az örökbefogadott és vér szerinti rokonai között a törvényes öröklési kapcsolat megszűnését eredményezte. Eszerint titkos örökbefogadás esetén (Ptk. 618. §) az örökbefogadott és vér szerinti rokonai között – az örökbefogadás fennállása alatt – nincs törvényes öröklési kapcsolat.²⁷

A szülő, az örökbefogadó szülő tartási igényének jogalapját a Csjt. a következőképpen határozta meg: „*rokonaival szemben (...) az jogosult tartásra, aki magát eltartani nem tudja és akinek tartásra szorítható házastársa sincs*”.²⁸ Az örökbefogadó szülőnek örökbefogadott gyermekével szembeni tartási jogosultsága sorrendben megelőzte a vérszerinti szülő tartási jogosultságát. Az örökbefogadás céljával, joghatásaival az állt összhangban, hogy az örökbefogadott gyermeket és leszármazóját az örökbefogadott vér szerinti szülőt megelőzően az örökbefogadó volt köteles eltartani (Csjt. 61. § (4) bekezdés). Mindezekből nemcsak az következett, hogy az örökbefogadott gyermeket az örökbefogadó szülőjével szemben ugyanolyan tartási kötelezettség terhelte, mint a vérszerinti gyermeket, hanem az is, hogy ha az örökbefogadó szülő és a vérszerinti szülő egyaránt jogosult volt tartásra, ez utóbbi tartási jogosultságát azonban az örökbefogadó szülő jogosultsága megelőzte (sőt a Csjt. 51. §-ának (1) bekezdése értelmében megelőzte az örökbefogadó szülő rokonainak esetleges törvényes tartási igénye is). Ez egyben azt jelentette, hogy az örökbefogadott gyermeknek a vérszerinti szülőjével szembeni tartási kötelezettsége az örökbefogadás folytán nem

²⁷ BH 2005. 177. Lásd továbbá HEGYHÁTI, Az örökbefogadás öröklésjogi hatásai 698–707. és NEMCSIK, Az örökbefogadás öröklési jogi hatásai 124–127.

²⁸ Bírósági Határozatok 562.

szűnt meg.²⁹ Az 1972. évi IV. törvény a Csjt. 61. §-ának (4) bekezdését hatályon kívül helyezte és kimondta, hogy a vérszerinti szülő az örökbefogadott gyermekét az örökbefogadó teljesítőképessége esetén sem köteles eltartani, egyben megszűnik a szülőtartásra való jogosultsága is. Kivételt a törvény csak azzal a vérszerinti szülővel tett, akinek gyermekét saját házastársa fogadta örökbe (Csjt. 51. § (2) bek.).³⁰ A gyermek tartására vonatkozó kötelezettségét nem érintette az a körülmény, hogy a házassági életközösség megszakadását melyik fél magatartása okozta (Csjt. 51., 61. §). Az egymástól különélő szülők – a Csjt. 67. §-ában és a 7/1953. (II.8.) sz. Korm. rendeletben foglalt rendelkezéseknél fogva – kötelesek voltak gondoskodni gyermekük eltartásáról és e köteleességüknél nem volt jelentősége annak, hogy ki szolgáltatott okot az életközösség megszüntetésére. A Csjt. 51. § (1) bekezdése kimondta, hogy az örökbefogadott az örökbefogadással az örökbefogadó gyermekének jogállásába lép. E jogállásnak elsőrendű következménye az volt, hogy az örökbefogadó szülő ugyanúgy köteles volt gondoskodni az örökbefogadott gyermek tartásáról, mintha vérszerinti gyermekéről lett volna szó. A két gyermek között a tartás szempontjából különbséget tenni nem lehetett.³¹ Egy jogeset szerint a peres felek élettársi kapcsolatából 2000. július 10-én ikergyermekek születtek. A gyermekekről – akiket a felperes teljes hatályú apai elismerő nyilatkozattal ismert el a magáénak – születésük óta az alperesi édesanya gondoskodott. A bíróság gyermektartásdíj fizetésére kötelezte a felperest 2002. július 1-jétől kezdődően, aki azonban 2006. március 23-án a gyámhivatalnál hozzájárult az öt és fél éves ikergyermekei ismeretlen személy általi örökbefogadásához. A gyámhivatal a határozatában megállapította, hogy a felperesnek e nyilatkozata alapján a perbeli gyermekek vonatkozásában a szülői felügyeleti joga megszűnt. A felperes erre tekintettel keresetében kérte gyermektartásdíj fizetési kötelezettségének megszüntetését. A pert megelőzően valamint annak folyamán a gyermekek édesanyjuk (alperes) gondozásában éltek, akinek a szülői felügyeleti joga fennállt, így a gyermekek ismeretlen személy általi örökbefogadására nem kerülhetett sor. A bíróság döntésében kimondta, hogy a gyermek titkos örökbefogadásához hozzájáruló szülő tartási kötelezettsége e nyilatkozat megtételével – az apa szülői felügyeleti jogának megszűnése ellenére – nem szűnik meg, ugyanis a tartási kötelezettséget csak az örökbefogadás szünteti meg. A Csjt. 52. §-a értelmében az örökbefogadással szűnnek meg a vérségi jogállásból származó szülői felügyeleti és tartási jogok valamint kötelezettségek, tehát a vér szerinti szülő gyermektartásdíj fizetési kötelezettsége is.³²

A Ptk. 117 és 571. §§-ai alapján a bíróság elismerte az örökbefogadott gyermek tulajdoni igényét az örökbefogadó szülőkkel folytatott közös gazdálkodás során szerzett (épített) ingatlanra, mely a polgári jogi társasághoz hasonló gazdasági együttműködést eredményezhetett az örökbefogadott és az örökbefogadó szülei között. Egy konkrét esetben az örökbefogadott – egyező akarat folytán – keresményét a közös szerzés céljára rendelkezésre bocsátotta az örökbefogadóknak, akik elismerték az örökbefogadott tulajdoni igényét, ugyanis az együttélés alatt közösen szerzett ingatlanok közül a szülőingatlan az örökbefogadott nevére került. A bíróság

²⁹ P.K. 795/55. sz., BH 1961.4.; BALOGH – ERDŐS – GÉCZY, Polgári Jogi Döntvénytár 412.; Bírósági Határozatok 564.

³⁰ P. törv. II. 20 773/1973. sz., BH 1974. 435.; ERDŐS – MAGYAR – ZOLTÁN, Polgári Jogi Döntvénytár 676.

³¹ Kecskeméti Megyei Bír. PF. IV. 20.113/1961. sz., BH 1961. 3030; BALOGH – ERDŐS – GÉCZY, Polgári Jogi Döntvénytár 403.

³² BH 2008. 16.

megállapította, hogy ugyan ez az elismerés jogilag szakszerűtlenül történt (mert a toldaléképület telekkönyvileg nem önállósulhatott, hanem mint alkotórész osztja az ingatlan egészének tulajdoni sorsát) de mivel megtörtént, így azt a bíróság nem hagyhatta figyelmen kívül. A bíróság kimondta, hogy szakértőnek kellett volna megállapítani, hogy az ingatlan mely hányadának felel meg az örökbefogadott illetősége. E körben figyelembe kellett volna venni az építkezés értéknövelő hatását, az együtt-gazdálkodás és a közös céllal történt együttműködés éveiben kifejtett felperesi szerzőtevékenység értékét is, ahogy azt is, hogy a közös gazdaságba mely időszakba, melyik fél, milyen értéket vitt és ezek milyen mértékben járultak hozzá a vagyon gyarapodásához, ahogy azt is fel kellett volna mérni, hogy a felperes keresőkéességétől a létfenntartására szolgáló kiadásokon felül jövedelmének mekkora hányadát bocsátotta az alperesek rendelkezésére, továbbá ez alatt a család együttesen milyen javakat szerzett és abból milyen hányadnak lett tulajdonosa az örökbefogadott (szülő). Csak a tényállás fentieknek megfelelő tisztázása után lehet megállapítani az együttélés ideje alatt szerzett vagyona a szerzés arányát és azt, hogy az örökbefogadottnak volt-e a házból kielégítésre váró igénye.³³

Ha az örökbefogadást – a felek kölcsönös kérelmére – a gyámhatóság (Csjt. 56. §) vagy – valamelyik fél keresetére – a bíróság (Csjt. 57. §) ítélettel felbontotta, a felek közötti családi kapcsolat a vele járó jogokkal együtt megszűnt. Az örökbefogadás az ember személyi állapotát, ezen belül családi kapcsolatait határozta meg és határozza meg ma is. Ebből következően az örökbefogadás felbontására irányuló per a személyállapotr vonatkozó perek körébe tartozik, a személyállapottal kapcsolatos perben pedig az eljárás tárgyát képező jogviszonnyal a felek szabadon nem rendelkezhetek, így nem volt jogszabályi lehetőség arra, hogy az örökbefogadás felbontása kérdésében a felek a bíróság előtt egyezséget kössenek.³⁴ Az örökbefogadás felbontása nem érintette az eljárás megindítása előtt meghalt örökbefogadó után már megszerzett jogokat, valamint felbontás esetén nem lehetett a már átszállott örökséget visszakövetelni.³⁵ Adott esetben az örökbefogadó gazdaságában huzamosabb időn át végzett olyan munkáért, amely különben ellenszolgáltatás nélkül maradt volna, az örökbefogadott a vagyoni szaporulatból megfelelő részesedést, vagyoni szaporulat hiányában pedig az eset körülményei által indokolt méltányos díjazást követelhetett. Az ilyen igény az örökbefogadás felbontása iránt folyó perben kereset (vizontkereset) útján volt érvényesíthető.³⁶

A bíróság egyik döntésében megállapította, hogy az örökbefogadó által az örökbefogadottnak kiskorúsága idején nyújtott ajándék visszakövetelésére önmagában az örökbefogadás felbontása nem ad alapot. A konkrét tényállás szerint a gyermek édesanyjának halála után a felperes előbb az alperes gyámja lett, majd 1994-ben őt örökbe is fogadta. A felek között igen jó kapcsolat volt mindaddig, amíg a felperes új élettársi kapcsolatot nem létesített. A felek közötti harmonikus szülő - gyermek kapcsolat az alperes kiskorúságának ideje alatt romlott meg azért, mert az alperes nem volt képes a felperes új élettársával jó kapcsolatot kialakítani és az újjáalakult családjába beilleszkedni, ezért a felperes lakását a gyámhatóság hozzájárulásával elhagyta.

³³ BARDÓCZ – ERDŐS – GÉCZY – OROSZI, Polgári Jogi Döntvénytár 55–57. Lásd e témában POSZTÓSNÉ HEGEDŰS, A szülői felügyelet és az örökbefogadás 13–14.

³⁴ KÓRÓS, Családjog 251.

³⁵ 7/1974. VI. 27.; IM sz. r. 30. §

³⁶ PK 101.; JUHÁSZ, Polgári Elvi Határozatok 454.

A bíróság álláspontja szerint ez a tény azonban nem az akkor még kiskorú örökbefogadott alperes, hanem az örökbefogadó szülő felperes terhére volt értékelhető, hiszen nem a gyermektől, hanem kizárólag a szülőtől volt elvárható az, hogy a párválasztása, a társas kapcsolatainak és életkörülményeinek alakítása során a kiskorú gyermeke érdekeire figyelemmel járjon el és az új helyzetet a gyermekével elfogadtatni próbálja. A perben nem nyert bizonyítást az, hogy a felperest az általa az ajándékozáskor kifejezetten vagy legalább a megajándékozott alperes által kétséget kizáróan felismerhetően kinyilvánított olyan lényeges körülményre vonatkozó feltevés indította volna, amely utóbb végleges jelleggel megghiúsult, és amely nélkül az ajándékozásra kétséget kizáróan nem került volna sor. Hasonlóképpen nem az alperes, hanem a kizárólag a felperes terhére értékelte a bíróság az örökbefogadás felbontását, mivel az erre irányuló pert az alperes nagykorúságának az elérését követően a felperes kezdeményezte és ezzel egyidejűleg az ajándék visszakövetelésére irányuló igényét is előterjesztette, holott önmagában az alperes elköltözésének ténye a családi kapcsolat ilyen módon történő megszüntetését sem indokoltta, sem szükségessé nem tette.³⁷

Az örökbefogadás felbontása iránt előterjesztett kereset elbírálásánál a bíróság mindig vizsgálta, hogy az örökbefogadás betöltheti-e még a társadalmi és jogi rendeltetését. A Legfelsőbb Bíróság már 1963-ban³⁸ rámutatott arra, hogyha az örökbefogadási szerződés megkötése és jóváhagyása a Csjt. hatálybalépése előtt történt, a szerződés felbontására – az 1952. évi 23. törvényerejű rendelet a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény hatálybalépése és végrehajtása, valamint a személyi jog egyes kérdéseinek szabályozása tárgyában (Csjté.) 60. §-a szerint – a korábban érvényben volt jogszabályokat kell alkalmazni. Az ítélkezési gyakorlat szerint az örökbefogadott részéről az örökbefogadóval szemben elkövetett durva sértés akkor szolgálhat a szerződés felbontásának alapjául, ha az egyik fél az örökbefogadással járó kötelezettségeit szándékosan és oly súlyosan megsértette, hogy az örökbefogadás fenntartása a másik félre nézve elviselhetetlenné vált. A Csjt. 57. § (1) bekezdése szerint az örökbefogadást a bíróság felbonthatja, ha az örökbefogadó vagy az örökbefogadott olyan szándékos magatartást tanúsított, amely miatt az örökbefogadás fenntartása a másik félre elviselhetetlenné vált. Az elviselhetetlenség fogalmát a törvény, illetve annak indokolása nem határozza meg, ezért azt a bíróságnak kellett pontosan mérlegelnie. Ezt a gyakorlatot tovább fejlesztve a Legfelsőbb Bíróság a Csjt. hatálybalépése előtt megkötött és jóváhagyott örökbefogadási szerződés felbontását akkor is megengedhetőnek találta, amikor akár az örökbefogadó, akár az örökbefogadott olyan szándékos magatartást tanúsított, amelynek következtében magának az örökbefogadásnak a célja is megghiúsult, az örökbefogadási szerződés tehát nem tölthette be társadalmi és jogi rendeltetését. A Csjt. 57. §-ának 1974. július 1-jén hatályba lépett új szövege ezzel lényegében azonos rendelkezést tartalmazott, amikor kimondta, hogy az örökbefogadást a bíróság felbontja, ha az célját és társadalmi rendeltetését nem tölti be.³⁹ A bíróságnak mindig gondosan meg kellett vizsgálnia, hogy tartós, azaz az örökbefogadási kapcsolatot valóban megghiúsító körülményekről van-e szó, vagy pedig múltó, átmeneti, esetleg nevelési nehézségekből adódó problémáról.⁴⁰

³⁷ BH 2006. 188.

³⁸ P. törv. III. 20539/1963., BH 1963. 3788.

³⁹ P. törv. III. 20 401/1965/2. sz. határozat, ERDŐS – MAGYAR – ZOLTÁN, Polgári Jogi Döntvénytár 636–638.

⁴⁰ 7/1974. (VI.27.) IM. sz. r. 30. § (1) bek.

Az örökbefogadás felbontásánál a bíróság a kiskorú gyermek érdekét elsődleges szempontként értékelte.⁴¹ Mindaddig, amíg esély volt arra, hogy az örökbefogadás célját és társadalmi rendeltetését képes betölteni és a kiskorú örökbefogadott részére biztosítani az ezzel járó előnyöket, az örökbefogadást nem bontották fel. Önmagában az örökbefogadó szülők házasságának felbontása, egyikük újabb házasságkötése, eltávolodása a gyermektől és az, hogy az egyik örökbefogadó nem fontolta meg kellően az örökbefogadásra irányuló nyilatkozatát (személyes előadásából kitűnően) a bíróság álláspontja szerint nem ad alapot az örökbefogadás felbontására.⁴² Annak vizsgálatánál, hogy az örökbefogadás felbontása indokolt-e, a bíróság az örökbefogadásnak a Csjt. 46. §-ában megfogalmazott céljából indult ki elsősorban, mely szerint az örökbefogadás az örökbefogadó és az örökbefogadott között vér szerinti családi kapcsolattal azonos rokoni helyzetet teremt, amelyben az örökbefogadás célja az így létrejött családi kapcsolaton belül folyamatosan valósul meg. Ebben a jogviszonyban kezdetben az örökbefogadók kötelezettségei a meghatározóak, később pedig a szülőnek a gyermekkel szembeni elvárásai kerülnek előtérbe. Kétségtelen, hogy a bíróságnak az örökbefogadók megítélését megfelelő súllyal kellett figyelembe vennie az örökbefogadottal szembeni elvárások körében, azt azonban, hogy az örökbefogadás a társadalmi rendeltetésének és céljának betöltésére alkalmas volt-e, azt az általánosan elfogadott közfelfogás alapulvételével, a felek körülményeinek alakulását vizsgálva ítélte meg a bíróság,⁴³ az örökbefogadás teljes időszakára nézve.⁴⁴ Ha a Csjt-ben megfogalmazott örökbefogadási cél nem alakult ki és annak jövőbeli megvalósulására sem volt remény, akkor az örökbefogadás rendeltetését nem töltötte be, olyan formai kötelékké vált csupán, amelynek fenntartásához sem a feleknek, sem a társadalomnak nem fűződött érdeke.⁴⁵ A bírósági gyakorlat szerint a felek közti nézeteltérésekhez hasonló konfliktusok a vér szerinti szülők és gyermekek között is előfordulnak, ez azonban nem eredményezheti a rokoni kapcsolat megszüntetését.⁴⁶ A szülő-gyermek kapcsolat a vérségi leszármazás esetén is konfliktusokat hordozhat magában, melyeknek feloldása mindkét részről elvárható. Önmagában a konfliktusok ténye azonban – különösen, ha azok előidézésében a felbontást kérő is közrehatott – nem vezethet az örökbefogadás felbontásához.⁴⁷

Egy döntésben a bíróság úgy ítélte meg, hogy az a körülmény, hogy az örökbefogadott több mint 9 éve nem is köszön az örökbefogadó szüleinek, az örökbefogadó anyja ápolásában súlyos betegsége idején nem segített, őt még csak meg sem látogatta, olyan elítélendő magatartás, amely megalapozza az örökbefogadó jogi igényét, azaz az örökbefogadás felbontását. A bizonyítás során ugyanis a bíróság tényként állapította meg, hogy a felperes és felesége annak érdekében létesített örökbefogadási szerződést, mert leszármazójuk nem volt és azt kívánták, hogy idősebb korukban az örökbefogadott gondozza őket.⁴⁸

⁴¹ Lásd továbbá MARSCHALKÓ, Az örökbefogadás és a gyermek legjobb érdeke 265–279.

⁴² BH 2000. 158.

⁴³ BH 2000. 158.

⁴⁴ BH 2000. 158.

⁴⁵ Legf. Bír. Pfv. II. 20.975/1994. sz., BH 1995/6. sz. 349.; KÓRÓS, Családjog 254.

⁴⁶ BH 2001. 323.

⁴⁷ BH 2000. 19.

⁴⁸ BARDÓCZ – ERDŐS – GÉCZY – OROSZI: Polgári Jogi Döntvénytár 455–456.

Az örökbefogadás felbontása iránti perben az örökbefogadás fenntartásának elviselhetetlenségét a kiskorú gyermek érdekében különös körülményekkel vizsgálta a bíróság, ha a kiskorú örökbefogadott élettörténetéről, kifogásolható magatartásáról az örökbefogadók már az örökbefogadás időpontjában is tudtak. Az elsőfokú bíróság az örökbefogadás felbontásának jogszabályi előfeltételeit vizsgálva úgy foglalt állást döntésében, hogy az örökbefogadott magatartása az örökbefogadók számára az örökbefogadás fenntartását nem teszi elviselhetetlenné az örökbefogadott intézeti nevelése folytán. Az intézeti nevelés következtében a hagyományos értelemben vett családi kapcsolat megszűnt, ugyanakkor az örökbefogadás a célját és rendeltetését a kialakult tényleges helyzet ellenére is képes volt betölteni, mert az örökbefogadás társadalmi céljába a gyermek neveltetése, a róla való anyagi gondoskodás is beletartozott, amit az örökbefogadás akkor biztosított számára. E döntés során a bíróság figyelembe vette azt is, hogy a szülők csak rövid ideje mutattak teljes érdektelenséget az örökbefogadott gyermek iránt, továbbá azt is, hogy az örökbefogadott még kötődött örökbefogadó szüleihez, ezért arra a következtetésre jutott, hogy nem lehet egyértelműen olyan következtetést levonni, hogy a családi kapcsolat a felek között minden vonatkozásban és véglegesen megszűnt volna.⁴⁹ Csak az erkölcsileg és jogilag súlyosan felróható magatartás vonhatja maga után az örökbefogadás felbontását.⁵⁰

A bíróság másik döntésében úgy foglalt állást, hogy az örökbefogadás felbontására nem kerülhet sor azon az alapon, hogy az örökbefogadó szülők házasságát a bíróság felbontotta és a különélő örökbefogadó szülő nem kívánja kiskorú gyermekével a kapcsolatot tartani. A közös gyermekké fogadás esetén a szülők házasságának felbontása nem jelentette azt automatikusan, hogy az örökbefogadás célja és rendeltetése feltétlenül megghiúsult volna. A konkrét tényállás szerint a felperes több ízben előadta, hogy a gyermekkel a kapcsolatot nem tartja, előadása szerint ugyanakkor neki a gyermekkel semminemű problémája nem volt, gondja a volt házastársával kapcsolatosan merült fel és tekintettel arra, hogy az élet nem úgy alakult, ahogy azt ő maga elgondolta, ezért kérte az örökbefogadás felbontását. A bíróság álláspontja szerint egy gyermeket soha nem lehet egy szükségtelenné vált dolognak tekinteni, nem használható fel a szülők közötti viták megoldására, és ez különösen nagy hangsúlyt kap az örökbefogadott gyermek esetében, akit az örökbefogadó szülők egy hosszas eljárás eredményeként, saját kérésükre fogadhattak örökbe. A szülők házasságának megromlása nem indokolja a gyermekről való lemondást. Az örökbefogadás tehát a célját és a társadalmi rendeltetését akkor nem tölti be, ha a felek sem érzelmi, sem egyéb gondoskodást nem várnak el egymástól.⁵¹

Egy jogeset szerint az örökbefogadó keresetében kérte az örökbefogadás felbontását és annak megállapítását, hogy az örökbefogadott az örökbefogadással felvett családi nevet nem viselheti tovább. A névviseeléssel összefüggésben úgy nyilatkozott a gyermek, hogy 17 éves és jelentős hátrányt jelentene számára, ha a nevét meg kellene változtatnia. Az elsőfokú bíróság ítéletével az örökbefogadást felbontotta, ugyanakkor a gyermeket feljogosította az örökbefogadással felvett családi név és utónév további viselésére. Indokolásában kifejtette, hogy az alperes az örökbefogadás során kapott nevet már az identitás fejlődésének meghatározó időszakában viselte és az új környezetébe is ezen a néven illeszkedett be. Ezen a néven vált

⁴⁹ BH 2004. 62.

⁵⁰ BH 2004. 62.

⁵¹ BH 2010. 185.

nagykorúvá, személyes sorsa okán is érdeke fűződik ahhoz, hogy egy konszolidálódott helyzetben ne kelljen új néven elfogadtatnia magát. A névviselés fenntartásával az örökbefogadót érdeksérelem nem éri, neve nem tradicionális név. Ebben a konkrét esetben tehát nem merült fel olyan körülmény, ami indokoltta tette volna, hogy az örökbefogadott a továbbiakban már ne viselhesse az örökbefogadással felvett, személyiségének részévé vált családi nevet.⁵²

A Csjt. 57. § (3) bekezdése szerint az örökbefogadás bírói felbontását a sértett fél kérhette. Kiskorú örökbefogadott érdekében az örökbefogadás felbontása iránt a gyámhatóság és az ügyész is indíthatott keresetet. Minthogy a kiskorú örökbefogadott gyermek törvényes képviselője az örökbefogadó szülő volt és kettejük között ebben az esetben érdekellentét merült fel, így a Csjt. 86. §-a szerint az örökbefogadó szülő természetesen nem képviselhette a perben az örökbefogadott gyermeket. Ezért az 1952. évi 23. sz. tvr. 37. §-a szerint eseti gondnok kirendelésének lehetett helye. A vér szerinti szülő nem válhatott eseti gondnokká az érdekellentét okán, ugyanis ő volt az, aki annak idején akarta és keresztülvitte az örökbefogadást és most ő lenne az, aki gyermeke örökbefogadása felbontásán dolgozna. Így tehát a Csjt. 57. §-a az örökbeadó szülőt egyáltalán nem jogosította fel az örökbefogadás felbontása iránti perre.⁵³

Egy jogesetben az örökbefogadott nem volt megelégedve örökbefogadó szüleivel, őket túlságosan szigorúnak, idős koruk miatt tőle távolinak és nem megértőnek tekintette, többször elhagyta családját, noha róla az örökbefogadó szülők két évtizedig kellően gondoskodtak. Az örökbefogadók nem közeledtek az örökbefogadotthoz (sem fordítva), így a hozzátartozói viszony teljesen megromlott. Az örökbefogadók így nem várhatták, hogy az örökbefogadott öregségükben érzelmileg is támaszuk lesz, és szükség esetén gondozza is őket. A bíróság az eset körülményeit mérlegelve úgy döntött, hogy az örökbefogadás nem tölti be társadalmi hivatását, azonban az örökbefogadás alapján kialakult körülmények és a hosszú időn át fennállt névviselés indokolhatta, hogy az örökbefogadott az örökbefogadás felbontása után is viselje az örökbefogadással felvett családi nevét,⁵⁴ mivel a Csjt. 58. §-a kimondta, hogy az örökbefogadás megszűnése után az örökbefogadott és azok a leszármazói, akikre a felbontás hatálya kiterjed, az örökbefogadó családi nevét nem viselhetik, kivéve, ha a gyámhatóság, illetőleg a bíróság a megszüntető határozatban másképp rendelkezik.⁵⁵

4. Az örökbefogadás szabályozásának változásai 1997-ben

1997. november 1-jén lépett hatályba a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (a továbbiakban: Gyvt.), amely a gyermekvédelmi és a gyámügyi reform együttes megvalósítását tűzte ki célul, biztosítva a Gyermek Jogairól szóló New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvényben foglalt szociális gyermeki jogok megvalósulását is. E törvény fontos szemléletbeli változást eredményezett azzal,

⁵² BH 2012. 174.

⁵³ P. törv. 22.520/1959. sz., BH 1960. 2768.; BALOGH – ERDŐS – GÉCZY, Polgári Jogi Döntvénytár 385–386.

⁵⁴ P. törv. II. 20 658/1982. sz., BH 1983/4. sz. 158.; HARTAI – HORECZKY – MAGYAR – ZOLTÁN, Polgári Jogi Döntvénytár 405–406.

⁵⁵ Lásd továbbá GODJA, Tapasztalatok az örökbefogadásról, az örökbefogadás felbontásáról és az örökbefogadás felbontását kiváltó okokról 750–756.

hogy a gyermeknek a vér szerinti családban történő nevelkedéshez fűződő jogát alapelveként kezelte, valamint hangsúlyozta a szülői felelősség megerősítését és a vér szerinti családok többirányú támogatását. A Gyvt. a kiskorú gyermek érdekében több reformot vezetett be az örökbefogadás terén, amely mélyen érintette az örökbe fogadó szülők érdekeit is. Az örökbefogadás létrejöttét, az örökbe fogadó szülő alkalmasságát, felkészítését érintő változások is azt a célt szolgálták, hogy az örökbefogadás minél teljesebben garantálja a gyermek legfőbb érdekét. Emellett a gyermekek hazai örökbefogadásának gyorsítása, a külföldi örökbefogadásuk jogi megalapozottsága érdekében kialakításra került az örökbefogadást segítő Egységes Örökbefogadási Nyilvántartás, amely a megyei (titkos és nyílt örökbefogadás elősegítése), az országos (országos örökbefogadást elősegítő szerv – titkos és nyílt örökbefogadás elősegítése), valamint a nemzetközi szint (nemzetközi örökbefogadási ügyben eljáró központi hatóság – csak nevelésbe vett gyermek örökbefogadását elősegítve) együttműködését jelentette. A Gyvt. és a Csjt. rögzítette azt is, hogy a gyermeknek joga van a származása, vér szerinti családja megismeréséhez, melynek garanciáit a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet (Gyer.) szabályai teremtették meg. Az örökbefogadási eljárás átláthatóságát segítette az örökbefogadást elősegítő és az örökbefogadás utánkövetését végző szervezetek tevékenységének szabályozása mind törvényi,⁵⁶ mind kormányrendeleti szinten.⁵⁷

5. Összegzés

Az 1953. január 1-jén hatályba lépett Csjt. – az Mtj-vel ellentétben – nem kívánta meg az örökbefogadóval szemben támasztott feltételként a magyar állampolgárságot, csupán arról rendelkezett, hogy teljesen cselekvőképes, nagykorú személy válhat örökbefogadóvá. Levéltári kutatásom során az 1965-1966 közötti időszakból, Pécs város II. kerületéből áttekintett örökbefogadási iratok többségében szerepelt az örökbefogadó jövedelem- és orvosi igazolása is valamint az örökbefogadó lakhatási körülményeiről rendelkező környezettanulmány.

Az 1997. november 1-jén hatályba lépett Gyvt. 164. §-a kötelezővé tette továbbá, hogy a leendő örökbefogadó személyisége, körülményei alapján alkalmas legyen az örökbefogadásra, a jogszabály az örökbefogadás előtti tanácsadason való részvételt is kötelezővé tette. 2003. január 1-jétől a Gyvt. módosításáról szóló 2002. évi IX. törvény 107. § (1) bekezdése az örökbefogadás előtti tanácsadason, felkészítő tanfolyamon való eredményes részvételt is megkívánta, továbbá szabályozta az örökbefogadó és az örökbefogadott között a minimális (16 év) és a maximális korkülönbséget (45 év).⁵⁸

A Csjt. radikális változást hozott azzal, hogy kizárólag kiskorú gyermekek számára tette lehetővé az örökbefogadás céljainak megvalósulását (a családi nevelést valamint az örökössé tételt), méghozzá a gyámhatóság engedélyezéséhez kötötte. Az Mtj. az érintettek hozzájárulásával

⁵⁶ A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény

⁵⁷ KATONÁNÉ PEHR, Örökbefogadás, <http://ijoten.hu/szocikk/orokbefogadas> 2018); Lásd továbbá ÁGOSTON – DELI – DUDÁS – LANTAI – NÁDAI, Az örökbefogadás szabályozásának változásai 44–49.

SZENTIRMAY, Szükséges-e az örökbefogadási jogszabályokra vonatkozó jogszabályok módosítása 425–427.; TÓTHNÉ FÁBIÁN, Az örökbefogadási jogviszony tartalmának változása 511–518.

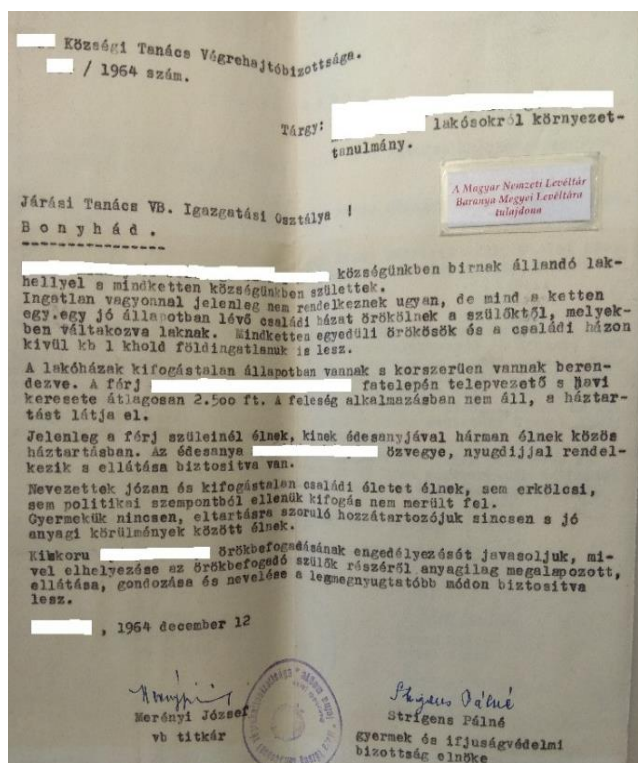
⁵⁸ Lásd HERCZOG, Miért és mire kell felkészíteni az örökbefogadókat? 9–11.

örökbefogadó szerződésről rendelkezett, mely királyi igazságügyminiszteri megerősítéssel lépett hatályba. 1974-től a Csjt. bevezette a titkos (inkognitó) örökbefogadás intézményét a nyílt örökbefogadás mellett, amely megteremtette az anonimitás feltételeit.

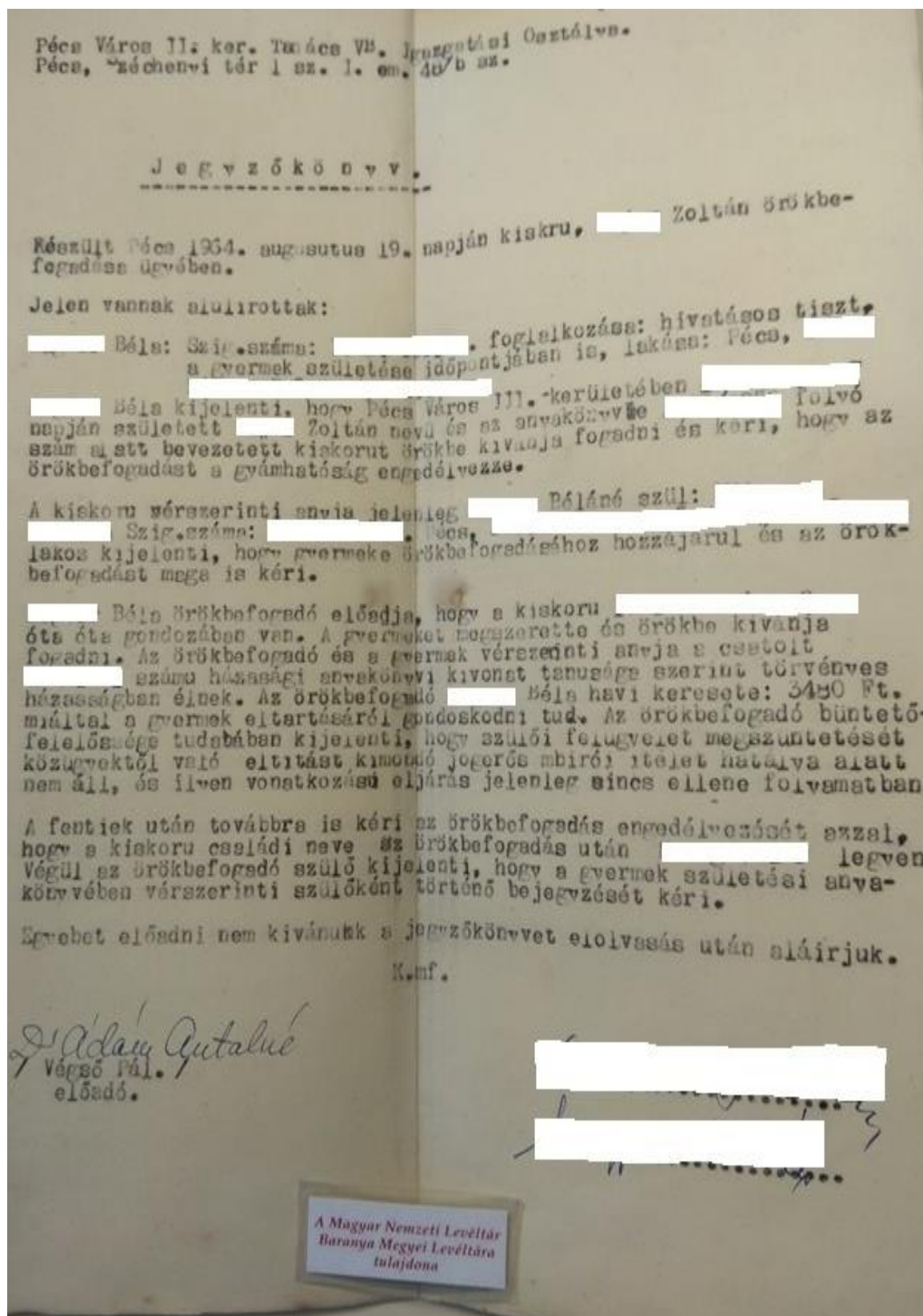
Az örökbefogadás joghatásaként megszűnt a vérszerinti szülő szülői hatalma, ahogy az Mtj.-ben szabályozott személyes érintkezési joga is. A kiskorú örökbefogadott az örökbefogadó gyermekének jogállásába lépett, az örökbefogadó családi nevének viselésére volt jogosult (az Mtj. szabályozásával egyezően). 1972-ig az örökbefogadott vérszerinti valamint örökbefogadó szülei után is tartásra volt jogosult, 1977-ig pedig az örökbefogadott gyermek kettős öröklési jogánál fogva az örökbefogadó valamint a vérszerinti rokonai után is örökölt, ahogy őket – szükség esetén – tartani volt köteles. A Baranya Megyei Levéltárban áttekintett iratok alapján a családi név viseléséről mindegyik gyámhatósági határozat rendelkezett, azonban a további joghatásokról kifejezetten nem.

A Csjt. az örökbefogadás megszűnéseként a bíróság általi, egyoldalú felbontás lehetőségét is megteremtette a kölcsönös kérelmen alapuló, gyámhatóság által engedélyezett felbontás mellett. Ezzel ellentétben az Mtj. – az adoptáció kötelmi jellegénél fogva – az örökbefogadás szerződéssel való felbontásáról rendelkezett, kettő kivételes – az örökbefogadó az örökbefogadás fennállása alatt kötött házasságot az örökbefogadottal/örökbefogadott örökbefogadásra kiható ivadékával; az örökbefogadó saját házasságán kívül született gyermekét örökbe fogadta és őt később törvényesítette – megszűnési ok mellett.

6. Mellékletek

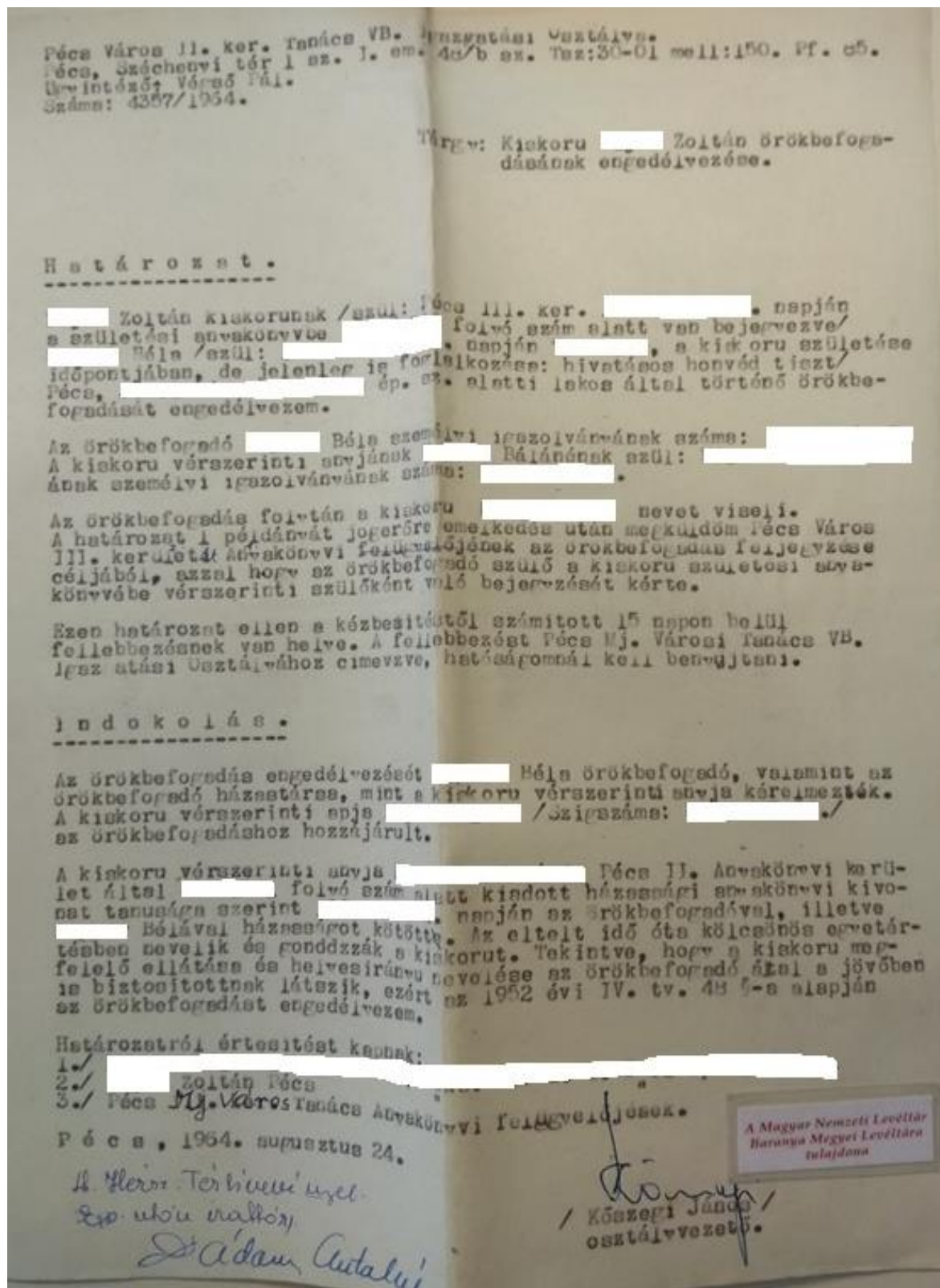

1. ábra: Környezettanulmány az örökbefogadók otthonában (1964)
MNL BML XXIII. 154.b. 6293

2. ábra: Kiskorú gyermek örökbefogadása ügyében készült jegyzőkönyv (1964)

MNL BML III. 154.b. 6163

3. ábra: Kiskorú gyermek örökbefogadásának engedélyezése Pécs Város II. ker. Tanács VB. Igazgatási Osztálya által (1964)MNL BML XXIII. 154.b. 6163

Felhasznált irodalom és források

- ÁGOSTON Zsuzsanna – DELI Judit – DUDÁS Zoltán – LANTAI Csilla – NÁDAI Erika: Az örökbefogadás szabályozásának változásai. Kapocs 2012/4. sz. 44–49.
- BACSÓ Jenő: Az örökbefogadás. Budapest 1968
- BAGI István: Az örökbefogadás és az öröklési jog kapcsolata a magyar polgári jogfejlődésben Werbőczytől a XX. század végéig. Budapest 2014
- BALOGH Imre – ERDŐS Béla – GÉCZY Kálmán: Polgári Jogi Döntvénytár Bírósi Határozatok 1953–1963. Budapest 1964
- BARDÓCZ Béla – ERDŐS Béla – GÉCZY Kálmán – OROSZI Ferenc: Polgári Jogi Döntvénytár Bírósi Határozatok 1963–1965, II. kötet. Budapest 1966
- BEKE–MARTOS Judit: Az örökbefogadás – jogtörténeti megközelítésben. Családi Jog 2009/4. sz. 18–23.
- BÉNYEY Noémi: Az örökbefogadás. Jura 2010/2. sz. 128–139.
- Bírósi Határozatok. Budapest 1974
- BÖRCSÖK Andor: Örökbefogadás. In: MÁRKUS Dezső: Magyar jogi lexikon V. kötet. Budapest 1904, 753–758.
- CSIKY Ottó – FILÓ Erika: Magyar Családjog. Budapest 2003
- DELI Judit: Kinek az érdeke? Az örökbefogadás feltételeivel kapcsolatos szabályozás változásai. Család, Gyermekek, Ifjúság 2006/1. szám 31–35.
- ERDŐS Béla – MAGYAR Árpád – ZOLTÁN Ödön: Polgári Jogi Döntvénytár In: BENEDEK Károly (szerk.): Bírósi Határozatok 1973–1975, VI. kötet. Budapest 1977
- FABINYI Tihamér: Magyar Magánjog mai érvényében, V. kötet. Budapest 1929
- FILÓ Erika – KATONÁNÉ PEHR Erika – SÁRINÉ SIMKÓ Ágnes: Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem. Budapest 2015.
- GAÁR Vilmos: Az örökbefogadásról. Budapest 1898
- GÁL Dezső – NYÁRÁDY László: Az örökbefogadás, különös tekintettel a gyakorlati eljárásra. Budapest, 1941
- GODJA Györgyné: Tapasztalatok az örökbefogadásról, az örökbefogadás felbontásáról és az örökbefogadás felbontását kiváltó okokról. Magyar közigazgatás 2001/12. sz. 750–756.
- HARTAI László – HORECZKY Károly – MAGYAR Árpád – ZOLTÁN Ödön: Polgári Jogi Döntvénytár. In: CSIKY Ottó (szerk.): Bírósi Határozatok 1980 – 1981, IX. kötet. Budapest 1983
- HARTAI László – HORECZKY Károly – MAGYAR Árpád – ZOLTÁN Ödön: Polgári Jogi Döntvénytár. In: CSIKY Ottó (szerk.): Bírósi Határozatok 1982–1985, X. kötet. Budapest 1987.
- Határozatok 1973–1975, VI. kötet. Budapest 1977
- HEGEDŰS Andrea: Polgári Jog. Családjog. Szeged 2014
- HEGYHÁTI István: Az örökbefogadás öröklésjogi hatásai. Jogtudományi közlöny 1955/11. sz. 698–707.
- HERCZOG Mária: Miért és mire kell felkészíteni az örökbefogadókat? Családi Jog 2003/2. sz. 9–11.
- HERGER Csabáné: A nővértől az állami anyakönyvezetőség. Budapest – Pécs 2006
- JOBBÁGYI Gábor: Személyi és Családi jog. Budapest 2008
- JUHÁSZ Éva: Polgári Elvi Határozatok. Budapest 1994
- KATONÁNÉ PEHR Erika: Az örökbefogadás dilemmái. Családi Jog 2011/1. sz. 5–12.
- KATONÁNÉ PEHR Erika: Az örökbefogadás és az örökbefogadási eljárás. Budapest 1999
- KATONÁNÉ PEHR Erika: Örökbefogadás In: JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia. (Családjog rovat, rovat szerkesztő: HEGEDŰS Andrea) <http://ijoten.hu/szocikk/orokbefogadas> (2018) (2018. 05. 20.)
- KATONÁNÉ PEHR Erika: Titkos-e a titkos örökbefogadás? In: Közérdekű iratok, adatok és az állampolgár. BFL. Levéltári Nap 1996. Budapest 1997, 57–67.
- KŐRÖS András (szerk.): A család jogi kézikönyve I. kötet. Budapest 2007
- KŐRÖS András: Családjog. In: HORECZKY Károly – SZILÁGYI Dénes (szerk.): Polgári Jog 1953–1997, Budapest 1998
- Magyarország Magánjogi Törvénykönyvének a m. kir. Igazságügyminiszter által az országgyűlés elé terjesztett törvényjavaslata. Budapest 1928
- MARSCHALKÓ Linda: Az örökbefogadás és a gyermek legjobb érdeke. Iustum - Aequum - Salutare 2013/2. sz. 265–279.
- MESZLÉNY Artúr: Magyar magánjog I. Budapest 1931
- NEMCSIK Orsolya: Az örökbefogadás öröklési jogi hatásai. Tavaszi Szél. 2006. Kaposvár 2006, 124–127.
- NIZSALOVSZKY Endre: A család jogi rendjének alapjai. Budapest 1963
- PAP Tibor: Magyar Családi Jog. Budapest 1967.
- POSZTÓSNÉ HEGEDŰS Irén: A szülői felügyelet és az örökbefogadás. Jogpolitika 1988/6. sz. 13–14.

- RÉKASINÉ ADAMKÓ Adrienn: Az örökbefogadás Magyarországon 1946 előtt és az örökbefogadás gyakorlata Baranyában. DÍKÉ 2018/1. sz. 72–93.
- RÉKASINÉ ADAMKÓ Adrienn: Aki megment egy életet: az örökbefogadás az osztrák és a magyar magánjog rendszerében a polgári korszakban. DÍKÉ 2017/1. sz. 94–114.
- ROZSOSNÉ ORBÁN Krisztina: Az örökbefogadás kialakulása, fejlődése, elméleti és gyakorlati kérdései. Szöveggyűjtemény. 2. köt. Budapest 1994, 215–237.
- SZEIBERT Orsolya: Családi jog. Budapest 2012
- SZENTIRMAY Gyula: Szükséges-e az örökbefogadási jogszabályokra vonatkozó jogszabályok módosítása. Magyar Jog 1971/7. sz. 425–427.
- TÓTHNÉ FÁBIÁN Eszter: Az örökbefogadási jogviszony tartalmának változása. In: Emlékkönyv Dr. Kemenes Béla egyetemi tanár 65. születésnapjára. Szeged 1993, 511–518.
- WEISS Emília: Az örökbefogadás néhány társadalmi jogi kérdése. Magyar Tudomány 1997/2. sz. 180–192.